

12 APRILIE 1457: O PROBLEMĂ DE LOGICĂ ISTORICĂ*

*“...orice domnie vine de la Dumnezeu,
și împărații pe pământ nu sunt decât
umbrele lui Dumnezeu...”*

“Întrucât orice domnie vine de la Dumnezeu, și împărații pe pământ nu sunt decât umbrele lui Dumnezeu, cei ce se pun în capul cârmuirii renunțând nu numai la casă, la femeie, la copii și la prieteni, ci și (ceea ce e mai greu decât toate) lepădându-se de sine, se cuvine poate fără greș să fie numiți niște bărbați politici sfinți și viteji luptători cari aproape se jertfesc pentru mântuirea semenilor lor”; această cugetare, ce aparține lui Nicolae vodă Mavrocordat¹, redă sugestiv imaginea domnului în Țările Române, ca un vrednic reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ, cu o misiune mântuitoare comparabilă cu a unui sfânt.

Începutul domniei lui Ștefan cel Mare, în lipsa unor documente concludente, nu poate fi privit decât prin prisma imaginarului istoriografic, ai cărui germeni, așa cum a sugerat Nicolae Iorga, au fost sădiți încă din veacul al XVI-lea de călugării mănăstirii Putna. Letopisețele scrise aici, la Putna², zugrăvesc preluarea domniei de către Ștefan cel Mare astfel: “în Joia Mare, Ștefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, a venit de la munteni și a dobândit întâia biruință asupra lui Aron voievod, pe Siret, la tină, la Doljești [...]. După aceea, s-a adunat toată țara, cu preasfințitul mitropolit, chir Teoctist, și l-a uns pentru domnie, pe Siret, unde se numește Dereptate până în ziua aceasta. Și a luat schiptrul Țării Moldovei”. În veacul următor, așa-numitul letopiseț al lui Grigore Ureche³ nu face decât să preia această informație și să amplifice scenariul la proporții maxime, creându-se chiar un nou capitol: “Cându s-au strânsu țara la Dereptate”. S-a dezvoltat în secolul al XVII-lea o imagine care prinsese contur în secolul precedent: “Decia Ștefan vodă strâns-au boierii țării și mari și mici și altă curte mărunță dimpreună cu mitropolitul Theoctistu și cu mulți călugări, la locul ce se cheamă Dereptate și i-au întrebatu pe toți: ieste-le cu voie tuturor să le fie domnu? Ei cu toții au strigat într-un glas: «În mulți ani de la Dumnezeu să domnești». Și decii cu toții l-au rădicatu domnu și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctisu. Și de acolo luo Ștefan vodă steagul țării Moldovei și să duse la scaunul Sucevii”. Însă cum acest scenariu istoric, așa cum răsare din izvoarele narrative, este creat cel devreme în secolul al XVI-lea, iar cronicarul din veacul al

1 Hurmuzaki, *Documente*, XIII, 2, București, 1914 (*Scrieri și documente grecești privitoare la istoria românilor* [...] culese și publicate [...] de A. Papadopoulos-Kerameus, traduse de G. Murnu și C. Litzica), p. 445.

2 *Letopisețul de la Putna nr. I*, în *Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004. Portret în cronică*, Putna, 2004, p. 29 (în continuare: *Portret în cronică*); *Letopisețul de la Putna nr. II*, în *Portret în cronică*, p. 33.

3 Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, în *Portret în cronică*, p. 46.

XVII-lea l-a recreat dându-i forma finală care a ajuns până la noi; prin urmare, o revizuire a opiniilor istoriografice este necesară.

Cel mai vechi izvor, *Letopisețul anonim al Moldovei*⁴, (numit și *Letopisețul de la Bistrița*) este cât se poate de lapidar: “La anul 6965 <1457>, luna aprilie 12, Marțea Mare, a venit Ștefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, la locul numit Hreasca, la Doljești și a biruit Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu și a luat schiptrul Moldovei”. Un alt izvor, socotit a fi cât mai aproape de realitate, neretușat ulterior, *Cronica moldo-germană*⁵, evocă mai plastic evenimentele și dă noi amănunte, însă cu data de 11 aprilie 1457⁶, arătând că “într-o marți, în Săptămâna Mare, înaintea Paștilor, atunci a venit Ștefan voievod, un fiu al lui Bogdan voievod, care a venit cu putere mică, cu munteni, cu țările de jos, ca la 6 mii de oameni”⁷, la un loc numit Hreasca, lângă Doljești, unde, în urma luptei, Ștefan “a rămas cu putere”. Numai aceste două cronici, *Letopisețul anonim* și *Cronica moldo-germană*, dau data corectă: lupta a avut loc în Marțea Mare și nicidecum în Joia Mare. Atât letopisețele de la Putna cât și cronicile ulterioare, din veacul al XVII-lea, menționează data eronată a zilei, joi, însă 12 aprilie 1457 a căzut într-o zi de marți⁸.

4 *Letopisețul anonim al Moldovei*, în *Portret în cronică*, p. 14.

5 *Cronica moldo-germană*, în *Portret în cronică*, p. 22. Referitor la munteni, și *Cronica moldo-polonă*, (în *Portret în cronică*, p. 41), menționează că “în Joia Mare, a venit din Țara Muntenească Ștefan voievod, fiul lui Bogdan voievod”.

6 Este posibil ca lupta să se fi dat în noaptea de 11 spre 12 aprilie 1457.

7 Referitor la cei care au ajutat la obținerea domniei, au scris mai mulți istorici. Încă din prima parte a secolului al XX-lea Mihai Costăchescu emisese ideea că Oltea și Bogdan al II-lea, părinții lui Ștefan cel Mare, ar fi fost originari din părțile Borzeștiului, Troțușului și Bacăului, unde va fi trăit în primii ani ai vieții. După Constantin Rezachevici, familia Oltei “trebuie să fi stat așadar, [...] în fruntea moldovenilor din Țara de Jos care, alături de Vlad Țepeș, l-au ajutat pe Ștefan cel Mare în aprilie 1457 să obțină domnia Moldovei” (C. Rezachevici, *Familia lui Ștefan cel Mare. Împrejurările ocupării tronului*, în *Revista arhivelor*, an. LIX, vol. XLIV, 2/1982, p. 122). Opinia o găsim adoptată și în noul tratat de istorie, potrivit căruia Ștefan s-ar fi născut pe la 1434 la Borzești. Mama sa, Maria, numită și Oltea, ar fi, probabil, descendentă unei familii boierești din zona Bacăului, deși numele Vlaicu, al tatălui ei, ar indica o origine munteană. Cu ajutorul forțelor din Țara de Jos Ștefan obține victoria de la Doljești (*Istoria românilor*, vol. IV, *De la universalitatea creștină către Europa “patriilor”*, comitetul de redacție: Ștefan Ștefănescu, Camil Mureșan și Tudor Teoteoi, București, 2001, p. 364). Recent, cercetătorul ieșean Sorin Ifțimi a readus această problemă în discuție. Cercetând documentele de proprietate ale satelor cu care Ștefan și-a înzestrat ctitoria, autorul menționat ajunge la concluzia că acestea nu erau moștenire de familie, ci erau cumpărate; pot fi regăsiți, în baza documentelor, vechii stăpâni ai satelor care le-au vândut. (Sorin Ifțimi, *Ștefan cel Mare și Borzeștii. Dincolo de legendă*, în *Ștefan cel Mare la cinci secole de la moartea sa*, ed. de Petronel Zahariuc, Silviu Văcaru, Iași, 2004, p. 34). Prin urmare, nu este nici pe departe certă originea lui Ștefan cel Mare în această zonă, iar aici nu găsim urmele vreunui “domeniu” al familiei.

8 Ceea ce i-a determinat, în mod eronat, pe C. C. Giurescu și N. Iorga să presupună că de fapt a doua luptă, de la Orbic, dintre Petru Aron și Ștefan s-ar fi dat la 14 aprilie 1457, adică joi, corespunzând datei cronice. (N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, *Cavalerii*, vol. îngrijit de Stela Cheptea și Vasile Neamțu, București, 1996, p. 90: “poate 14 aprilie”; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, II, 1, *De la Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun până la Mihai Viteazul*, ediția a III-a, București, 1940, p. 51, unde se arată că după lupta de Doljești, din 12 aprilie, a urmat cea de la Orbic, din 14 aprilie, din Joia Mare). Însă ulterior s-a dovedit că lupta de la Orbic a avut loc abia la 1470, octombrie 14, într-o zi de vineri (C. Cihodaru, *Observații pe marginea izvoarelor privind unele evenimente din istoria Moldovei între 1467-1474*, în *CSȘI*, Istorie, an. VIII, fasc. 1, 1957, p. 15).

Amplul scenariu creat de cronicari în secolele XVI-XVII nu se regăsește în cronică oficială, de curte. Abia din secolul al XVI-lea, odată cu accentuarea suzeranității otomane, prinde contur obiceiul învestirii domnului în câmp. La 16 martie 1562 Despot vodă trebuia să fie investit “în câmp” cu caftan și steag “precum e obiceiul în Moldova”⁹, potrivit unui martor italian, însă un obicei care presupunea investirea domnului de către sultan, căci ulterior același domn a fost încoronat la Suceava în ziua Sfântului Gheorghe, adică pe 23 aprilie¹⁰, potrivit ceremonialului bizantin, în mitropolia țării. Deși exemplul lui Despot vodă nu poate constitui unul întru totul demn de încredere, rămâne cel puțin faptul încoronării, chiar dacă personajul nostru având gustul teatralității a repetat gestul. Pornind de aici, s-a propus un scenariu¹¹ potrivit căruia la români prima etapă a investirii se petrecea totdeauna în câmp, precum în Bizanț în secolele IV-V, când momentul aclamării împăratului de către armată îl precedea pe cel religios. De unde decurge și analogia cu pretinsa alegere în câmp la Direptate a lui Ștefan cel Mare. Reconstituirea scenariului de către istoricul Constantin Rezachevici reiterează ceremonialul bizantin vechi de o mie ani, cu cele trei etape ale sale: întâmpinarea-închinarea țării, ungerea-încoronarea și investirea cu simbolurile puterii. În viziunea acestuia, Ștefan voievod “învingător asupra lui Petru Aron la 12 aprilie 1457 la Doljești, în apropierea Sucevei, întâmpinat și primind închinarea boierilor și a altor categorii sociale, după obicei [...], în tabăra sa de lângă satul Direptate [...], la sud de locul luptei, uns la domnie de către mitropolitul Teoctist în biserica satului Direptate, și fiind investit cu “schiptrul” (steagul cel mare al țării) înainte de a-și face intrarea triumfală în cetatea Sucevei, aceasta trebuie să fi fost desfășurarea reală a înălțării la domnie a lui Ștefan cel Mare”¹². Același istoric mai observă că

- 9 Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, I, *Acte și scrișori (1527-1572)*, București, 1929, p. 264; la 24 aprilie 1562 Andrea Dandolo informa pe dogele Veneției asupra investirii lui Despot vodă de către Ferhat Aga potrivit obiceiului țării: “per far questa cerimonia **in campagna**, com’ è l’usanza din quel paese”. La 8 aprilie 1562 raportul lui Belsius și Bergowicz către împăratul Maximilian descria ceremonia încoronării aceluiași domn; astfel, la 16 martie Ferhat Aga a sosit la Iași și “fără nici o zăbavă a dat lui Despot steagul sultanului pe care îl numesc Sangeac și l-a îmbrăcat cu caftanul sultanului cu mari strigăte de bucurie”, apoi “i-a pus pe cap în tabără surgiucul cu pene, și i-a dat două securi de ale ienicerilor și multe alte lucruri”, după care “l-a pus să facă jurământ de credință sultanului” (*Călători străini*, II p. 132-133). Acest raport a fost publicat inițial de Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, II, 1 (1451-1575), București, 1891, p. 404-406, nr. CCCLXXIX.
- 10 *Ibidem*, p. 174. Același Belsius raporta la 6 iunie 1562, că “lipsește coroana – căci sunt două coroane, anume diadema țării sale de Jos, și cealaltă a domnului țării – de asemenea crucea care obișnuiește să fie dată spre a fi sărutată la încoronare și pe care o numește stema și veșmântul domnesc țesut cu aur”; cu toate acestea, ne spune Belsius, Despot “în locul coroanei s-a încoronat cu una nouă acum, la 24 aprilie”. De fapt, 23 aprilie, întrucât 24 aprilie e ziua Sfântului Gheorghe la catolici (vezi nota 72).
- 11 Corina Nicolescu, *La couronnement – “Încoronația”. Contribution à l’histoire du cérémonial roumain*, în *RESEE*, XIV, 4/1976, p. 654-657. De asemenea, Dan Alexandru-Popescu, *Dei gratia... Sacre et couronnement medieval. Moyen Age en France et Moyen Age dans les Principates Roumaine (VIIIe – XVIIIe siècle)*, Avant Propos par Bernard Merdrignac, Sibiu, 2002, p. 83-84; însă autorul nu aduce nimic nou, ba dimpotrivă, reproduce mai vechile opinii, potrivit căreia prima ceremonie atestată de documente este cea “din câmp”, invocând în acest caz, evident, pe Grigore Ureche. Or, precum am arătat, acesta este un document târziu, care nu reflectă decât realitatea secolului al XVII-lea.
- 12 Constantin Rezachevici, *A fost Ștefan cel Mare “ales” domn în aprilie 1457? Un vechi “scenariu istoric”: de la “tradiția” imaginară la realitate*, în *Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004. Portret în istorie*, Putna, 2003, p. 332 (studiul a apărut inițial în *AIIAI*, XXIX, 1992, p. 19-33).

ceremonialul încoronării a fost hotărât “cu oarecare grabă”, motivat, în viziunea sa, de “rațiuni strategice personale”. Radu G. Păun admite, precum și Corina Nicolescu, pe baza aceluiași izvor din veacul al XVII-lea, că la noi se întâlnește accidental ceremonia ridicării pe scut, precum la Bizanț, dând ca exemple tocmai alegerea “în câmp”, la Direptate, a lui Ștefan cel Mare și apoi a lui Despot vodă¹³. Fapt exemplificat, așa cum arătam mai sus, în baza unei surse narrative care nu este nici pe departe contemporană evenimentului. Învăstirea domnului cu simbolurile puterii, ca și a împăratului, ceremonia încoronării, nu putea avea loc decât numai într-un spațiu sacru, în biserică, și toate documentele evocă tocmai acest fapt.

Referitor la evenimentele de la 12 aprilie 1457, observăm mai sus, lupta are loc în Marțea din Săptămâna Patimilor, înainte de Paște. Or, sărbătoarea Învierii Domnului pentru oamenii acelei vremi reprezenta apogeul calendaristic. Vedem și astăzi, într-o lume modernă, cum toate activitățile umane sunt, pur și simplu perturbate în perioada Sfințelor Paști! Și aceasta cu atât mai mult în sânul Bisericii, când pregătirile pentru sărbătoarea Învierii Domnului sunt de prim plan în Săptămâna Mare. Oamenii de atunci erau, cu precădere, niște oameni religioși, care credeau și chiar vedeau sau citeau “semne și minuni”¹⁴. În acest context, ceremonia încoronării era una în esență inițiativă, care presupunea desfășurarea acesteia într-un spațiu specific, un loc sacru, prin excelență al ritualului. Domnii odată unși cu Sfântul Mir deveneau persoane sacre, intangibile, având capacitatea să primească și să “citească” semnele divine. Miruirea este un sacrament “ce nu se repetă a doua oară”¹⁵. O asemenea transmutare a condiției umane nu se putea face, decât într-un spațiu ritual însemnat¹⁶. Și acesta nu era nici pe câmpul de bătălie, și nici chiar într-un sat oarecare, precum Direptate, (care poate că nici nu avea biserică!), și cu atât mai mult în Săptămâna Mare; încoronarea nu se putea face în pripă din “rațiuni strategice personale”, ci numai respectând fastuosul ceremonial bizantin, în toate etapele sale, în una din cele două mitropolii ale țării: Suceava sau Roman. Nu era o slujbă oarecare, ci una prin care un om era sanctificat; întocmai ca la Bizanț, unde “orice împărat era indirect sanctificat prin cultul oficial datorat de Biserica ortodoxă lui Constantin I, prototip cvasi-“mitic” al împăratului ideal”¹⁷. În urma mirungerii domnul, ca și “sfântul împărat” de la Bizanț, intra în altar pe ușa împărătească, într-un loc rezervat numai inițiaților. Domnul era *imitatio Christi* în ipostaza de împărat al acestuia; era, ca și împăratul de la Bizanț, reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ, care, singur între laici, se bucura de privilegiu în sânul Bisericii Ortodoxe în urma mirungerii divine¹⁸. Ritul mirungerii era, de fapt, un rit de trecere¹⁹, ce-l făcea pe cel uns să trăiască o viață nouă, cu un nou nume și un nou chip.

13 Radu G. Păun, *Încoronarea în Țara Românească și Moldova în secolul al XVIII-lea. Principii, atitudini, simboluri*, în *RI*, V, 7-8, 1994, p. 748.

14 Maria Magdalena Székely, Ștefan S. Gorovei, “Semne și minuni” pentru Ștefan voievod. *Note de mentalitate medievală*, în *Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004. Portret în istorie*, p. 67-68.

15 Vasile Mitrofanovici, *Liturgica bisericii ortodoxe*. Cursuri universitare, prelucrate, completate și editate de Teodor Tarnavschii și Nectarie Nicolae Cotlariuc, Cernăuți, 1929, p. 754 și 834.

16 *Ibidem*. Locul hirotoniei, respectiv al miruirii, se face în biserica catedrală sau o “biserică mai aleasă”.

17 Michael McCormick, *Împăratul*, în Guglielmo Cavallo (coord.), *Omnia bizantin*, trad. Ion Mircea, Iași, 2000, p. 265.

18 *Ibidem*.

19 R. Mousnier, *apud* Radu G. Păun, *op. cit.*, p. 747.

Investitura transforma pe un individ oarecare într-un personaj singular, era creat un om nou, “un om într-adevăr sacru”²⁰; întronarea este similară unei a doua nașteri, acum având loc o reînnoire a timpului²¹. Așa cum afirmă Jean-Paul Roux despre rege, “încoronarea este considerată a fi efectuată de Dumnezeu însuși”; prin urmare, regele uns este un *rex Christus*²². De aceea, în Bizanț identificarea dintre preot și împărat era aproape perfectă încât mergea până la confuzia dintre Dumnezeuul invizibil și cel vizibil, împăratul, care-l reprezintă pe Hristos în mijlocul curții sale²³.

Ritualul încoronării, în esență, era identic în cadrul celor două Biserici, Apuseană și Răsăriteană, fiind anterior scindării acestora²⁴. Trebuie să ne imaginăm și încoronarea lui Ștefan cel Mare în spiritul înfățișării de către Nicolae Costin²⁵ a ritualului “coronației” regilor poloni din sânul Bisericii Romano-Catolice. Descrierile contemporanilor cronicarului: Axinte Uricariul care copia, la 1705, Rânduiala ce se face la încoronația domnului²⁶, descrierea ceremoniei încoronării de către Dimitrie Cantemir la 1716²⁷ sau cea a lui Gheorghe Papadopol din aceeași vreme²⁸, se aseamănă “până la suprapunere” cu tratatul de ceremonii al lui Pseudo-Kodinos²⁹ din secolul al XIV-lea, “care relatează ritualul de încoronare al lui Manuel Paleologul la 1391”³⁰. Același ritual, mai pe scurt, este descris și de Gheorgachi în condica sa de ceremonii, la 1762, ca desfășurându-se în biserica Sf. Nicolae-Domnesc de la Iași³¹. Ritualul “coronației”, așa cum este descris de Nicolae Costin, nu putea fi efectuat în grabă la Doljești. “Craiu ales” ca un om ce urma să fie sanctificat, se pregătește în prealabil,

20 Jean-Paul Roux, *Regele. Mituri și simboluri*, trad. Andrei Miculescu, București, 1998, p. 175.

21 *Ibidem*, p. 177.

22 *Ibidem*, p. 289-290.

23 *Ibidem*, p. 306.

24 Încoronarea în biserică devine obligatorie începând cu împăratul Leon I, în anul 457. Ritualul era complet în secolul al VIII-lea, cu excepția onctiunii, care este introdusă sub influență occidentală la sfârșitul secolului la XII-lea sau după 1204 (Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 655).

25 Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*, în Idem, *Opere*, I, Iași, 1976, p. 138-142.

26 Paul Mihail, I. Caproșu, *Despre ceremonialul domnesc*, în *AIPI*, VIII, 1971, p. 397.

27 Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, trad. Gh. Guțu, introducere de Maria Holban, comentariu istoric de N. Stoicescu, studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, indice de Ioana Constantinescu și notă asupra ediției de D. M. Pippidi, București, 1973, p. 155.

28 Hurmuzaki, *Documente*, XIII, 2, București, 1914 (*Scrieri și documente grecești privitoare la istoria românilor* [...] culese și publicate [...] de A. Papadopolos-Kerameus, traduse de G. Murnu și C. Litzica), p. 481-482.

29 Capitoul XVII din tratatul de ceremonii al acestui autor a fost publicat de Ghenadie Enăceanu, sub titlul: *Încoronarea Imperatorilor Bizantini*, în *BOR*, V, 7/1881, p. 471-480. Republicat recent de Violeta Barbu și Gheorghe Lazăr, *Coronatio. Tradiția liturgică în țările române*, în *Național și universal în istoria românilor. Studii oferite prof. dr. Șerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani*, București, 1998, p. 77-78.

30 Radu G. Păun, *op. cit.*, p. 744.

31 Dan Simonescu, *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1762*, București, 1939, p. 264-266.

cu o zi înainte, de “svânta ispovedanie, cu pocăință, cu milostenie”³². Abia a doua zi este condus la biserică înveșmântat în “haine episcopesti”, cu alai, de însuși arhiereul cu tot soborul preoțesc. Are loc un întreg ritual identic celui al hirotonisirii preoților, căci regele era un om sanctificat, dintre laici fiind singurul uns de două ori cu Sfântul Mir (o dată la naștere și a doua oară la încoronare). Se constată o oarecare similitudine cu ceremonialul descris de Nicolae Costin și la Bizanț. Împăratul bizantin trebuia cu o zi înainte să se pregătească pentru investitură: “imperatorul, ce are să se încoroneze, intră în palatul cel mare din seara ajunului zilei de încoronare cu boerii și cu toți casnicii săi și rămâne aici până a doua zi”³³, când pleacă dimineața spre Sfânta Sofia pentru celebrarea ritualului. Faptul că împăratul este sanctificat este scos în evidență. Patriarhul unge cruciș capul împăratului cu Sfântul Mir, pronunțând cu voce “mare” «Sfânt». Corul din amvon răspunde de trei ori: «Sfânt». De asemenea și mulțimea poporului pronunță de trei ori același cuvânt, astfel încât patriarhul arhidiaconul, poporul repetă de câteva ori această cerință³⁴.

Pe Ștefan, fără îndoială, trebuie să ni-l închipuim celebrând ritualul mirungerii precum împărații bizantini sau regii poloni, urmând percepțiile ritualului descris de Axinte Uricariul: “intrând în biserică și închinându-să, sărută sfințile icoane”; după aceea intră pe ușile împărătești în “sfântul oltariu” și ingenunchează în fața “sfântului prestol”, și între timp arhiereul citește molitva, invocând, precum și la împărații bizantini, modelul biblic, pe David împăratul³⁵. După săvârșirea molitvei arhiereul ia coroana de pe prestol, o blagoslovește și o

32 N. Costin, *op. cit.*, p. 138. A doua zi, după ce *craiful* s-a spovedit, se adună preoții în biserică, iar arhiereul cu tot soborul merg la curtea *craifului* cu alai și-l iau să-l ducă la biserică îmbrăcat “în haine episcopesti” stropindu-l cu aghiazmă. Apoi îl duc pe rege la biserică doi preoți “mai de cinste” ținându-l de mâini, unul de-a dreapta și altul de-a stânga, iar înaintea lui un sfântic duce cele patru simboluri ale puterii: coroana, sceptrul, mărul de aur și sabia scoasă din teacă, care, sosind la biserică, sunt așezate pe prestol, în altar. Iar regele este dus la tronul său din biserică în timpul cât este săvârșită molifta și va presta jurământul de credință punându-și ambele mâini pe evanghelie, timp în care arhiepiscopul spune rugăciunea invocând modelele regalității din Vechiul Testament: Avraam, Moise, Iosua Navi, David și Solomon. După sfârșirea moliftei arhiereul ingenunchează cu toți preoții, în timp ce *craiful* este culcat pe cruce asupra cărui se rostesc rugăciuni. După aceasta *craiful* ingenunchează în fața arhiereului și se dezbracă de “hainele preoțești”, iar arhiereul îi unge cu mir mâna dreaptă “de la palmă până la cot”, apoi între umeri și umărul drept cu degetul cel mic rostind: “Te ungu pre tine întru *craiu*, den untul svințaniei în numele Tatălui și a Fiului și a Svântului Duh. Pace cu tine!” Și apoi se citește molifta precum este “pomăzuit” *crai*. Urmează investirea cu semnele puterii, la predarea fiecăruia fiind rostite formulele rituale. După ce a fost înveșmântat *craiful* este condus la tronul din biserică, unde i de predau însemnele puterii, care sunt luate de pe masa altarului: întâi sabia cu care este încins peste mijloc, apoi îi este așezată coroana pe cap, și în cele din urmă îi sunt înmânate mărul de aur “rătundirea lumii închipuind”, în mâna stângă, și sceptrul “toiagul crăiesc”, în mâna dreaptă. După aceasta, *craiful* este dus iarăși în altar pentru a primi sfânta împărtașanie; este descins de sabie. După liturghie este așezat iarăși în tronul său și arhiereul abia atunci “il înalță la crăie și orânduiala crăiască îi dă, dzicând: Ședzi și ține acmu locul ție dat de Dumnedzău”. Fiind săvârșit ritualul religios noul rege încoronat se îndreaptă spre curtea sa (*Ibidem*, p. 138-142).

33 Ghenadie Enăceanu, *op. cit.*, p. 472.

34 *Ibidem*, p. 475; Violeta Barbu, Gheorghe Lazăr, *op. cit.* Sfântul Mir se pregătește cu rânduială solemnă în primele trei zile din Săptămâna Patimilor și se sfințește de sinodul arhierieilor în frunte cu patriarhul în joia aceleiași săptămâni, la Liturghia Sf. Vasile, fiind împărțit ulterior tuturor bisericilor (Ene Braniște, *Liturghia specială pentru instituttele teologice*, București, 1985, p. 419).

35 Paul Mihail, I. Caproșu, *op. cit.*, p. 398; “D<oa>mne Dumnezeu nostru, împăratul împăraților, și

așează pe capul domnului, zicând: “Mărire lui Dumnezeu dentru înălțime, și pre pământ pace și întru oameni bunăvoire”. După aceasta, domnul se ridică și îl iau doi episcopi de “suptsiori” și-l conduc la jilțul domnesc din biserică “de-l sue în scaun”. Axinte Uricariul, evident, a reprodus un ritual care se practica de secole. Textul molitvei, cu mici modificări, se regăsește în textul liturgic oficial la încoronarea împăratului Manuel al II-lea Paleologul la 1391³⁶, relatat de Pseudo-Kodinos. Dimitrie Cantemir relatează că, în vremea sa, la Constantinopol, patriarhul rostea noului domn care ședea îngenunchat cu capul rezemat de prestol “acele rugăciuni care se citeau altădată la încoronarea împăraților”³⁷, după care îl ungea cu sfântul mir; același ritual era efectuat la întoarcerea domnului în Moldova, ca și odinioară, ne spune Dimitrie Cantemir, când mitropolitul la ceremonia încoronării “citea cu glas mare rugăciunile care se citeau de obicei la încoronarea împăraților ortodocși și-l ungea pe frunte cu sfântul mir”³⁸.

Scenariul încoronării lui Ștefan cel Mare este creat în veacul al XVI-lea, tocmai de către călugării mănăstirii Putna, care proslăveau în persoana lui Ștefan pe sfântul împărat. Potrivit lui Nicolae Iorga³⁹, “putnenii subliniază legătura cu Vlădica și pomenesec întâia suire în Scaun cu forme bisericești bizantine, ca și cum acolo, la Suceava, după dispariția Împăratului creștin al lumii răsăritene, s-ar fi reluat solemn sacrele lui tradiții”. Marele istoric evidențiază faptul preluării atributelor imperiale de către Ștefan, însă e greu de crezut că atunci, la început de domnie, el va fi avut asemenea pretenții. Călugării putneni creează legenda unui Ștefan mitic născut pentru a domni ca vrednic urmaș al împăratului bizantin. Ștefan este, într-adevăr, primul domn despre care avem informații privitoare la înscăunare, dar este greu de crezut că la acea vreme preluarea puterii și, mai cu seamă, deținerea acesteia se putea face fără un ceremonial aidoma celui bizantin. Cu siguranță, ritualul a fost celebrat, căci altfel domnul nu ar fi fost recunoscut legitim. Există în acest sens un precedent ilustru în epocă. Constantin al XI-lea Paleologul, ultimul împărat de la Constantinopol, n-a fost niciodată recunoscut ca atare; deși titlul de împărat al romanilor i-a fost conferit într-o ceremonie civilă, la Mistra, la 6 ianuarie 1449, totuși cronicarul Ducas, spre exemplu, susține că acesta n-a fost niciodată încoronat ca împărat, întrucât ritualul religios al încoronării n-a fost celebrat pentru ca împăratul să fie uns și sanctificat astfel⁴⁰. De aceea, s-a considerat că, de fapt, Ioan al VIII-lea

d<o>mnul domnilor, carele prin Samuil pr<o>rocul ai ales pre D<a>vid sluga ta, și l-ai unsu pre el a fi împărat preste norodul tău Israil. Înșuți și acum auzi rugăciunea noastră [...]. Învrednicește-l pre el a să unge cu untul de lemn al bucuriei. Îmbracă-l pre el cu putere de sus. Pune pe capul lui cunună de piatră scumpă. [...] Dă-i în dreapta lui schiptrul mântuirii. Întărește-l pe el cu scaunul dreptății”.

36 Radu G. Păun, *op. cit.*, p. 745.

37 Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 161.

38 *Ibidem*, p. 155. Varianta în limba latină: “ubi Metropolita imposita eius capiti homophoro preces in coronatione orthodoxorum imperatorum legi solitas clara voce recitabat, eisque frontem sacro chrysmate inungebat” (*Ibidem*, p. 154).

39 N. Iorga, *op. cit.* Andrei Pippidi crede că, începând din secolul al XVI-lea, încoronarea oficiată de arhierii la Constantinopol și București este de fapt o mirungere episcopală adaptată unei consacrări de suveran. Spre deosebire, numai în Moldova ritualul imperial de încoronare ar fi fost utilizat încă înainte de a se face încoronarea la Constantinopol (Andrei Pippidi, *Monarhia în Evul Mediu românesc, practică și ideologie*, în *Național și universal în istoria românilor*, p. 91).

40 Donald M. Nicol, *Împăratul fără de moarte. Viața și legenda lui Constantin Paleologul, ultimul împărat al romanilor*, trad., note și comentarii de Maria Magdalena Székely și Ștefan S. Gorovei, Iași, 2003, p. 52.

Paleologul a fost ultimul împărat⁴¹. La 1457, dat fiind precedentul, nu cred să-și fi permis cineva să nu respecte ritualul încoronării. Este greu de crezut că primul domn moldovean uns a fost Ștefan cel Mare, cum afirmă Andrei Pippidi⁴², actul ungerii de la 1457 fiind considerat inovație, atâta vreme cât în Țara Românească încă de la 1417-1418 Mihail I era considerat domn “uns de Dumnezeu”, iar mai apoi Vlad Dracul la 1440⁴³. În Moldova, ca și în Țara Românească, încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea domniile sunt “din mila lui Dumnezeu” ai Țării Moldovei, deci miruți. Domn din mila lui Dumnezeu putea fi numai cel uns, căci încă de la Vladislav I domnia era considerată ca fiind “dăruită de Dumnezeu”⁴⁴.

Un asemenea ceremonial complex ca cel al încoronării nu putea fi efectuat la Direptate din rațiuni religioase; poate, ceea ce este îndoielnic, va fi avut loc un “prescenariu” în mitropolia de la Roman, apropiată de locul luptei (căci Doljeștii se aflau în apropiere de Roman⁴⁵), întrucât era în ajunul Învierii și ritualul nu putea fi celebrat cum se cuvine. Mitropolitul nu avea cum să vină în aceeași zi, de la Suceava tocmai la Doljești și tocmai în Săptămâna Patimilor! Ca el să-l fi încoronat pe Ștefan ar fi trebuit să fie lângă el, în oaste; or, acest lucru era imposibil. La vremea aceea Ștefan nu era decât un pretendent care râvnea la tronul țării. Mitropolitul țării nu avea de unde să știe cine va câștiga lupta ca să fie pregătit pentru o încoronare în “regim de urgență” a noului domn, lucru care era de neconceput. Prin urmare, el nu putea părăsi un domn legitim, consacrat de biserică, el fiind păstorul spiritual al țării, care nu avea nimic de-a face cu lupta politică a numeroșilor pretendenți la domnie. Și, mai mult de atât, cum își imaginează cineva că tocmai în Săptămâna Mare se deplasează mitropolitul în urma oștilor?

Însăși închinarea țării, a boierimii, așa cum este evocată în așa-numita cronică a lui Grigore Ureche, tocmai în ziua de 12 aprilie 1457, era un fapt imposibil. După cum își dă oricine seama, trebuia timp până să afe toți dregătorii și boierii din ținuturi că a venit un domn nou, ținând cont de mijloacele și căile de comunicație din epocă. Și până să vină toți să se închine înaintea noului domn la Suceava trebuie să fi trecut câteva luni. Probabil, abia în toamna anului 1457 vestea că s-a început o nouă domnie era răspândită în toate ținuturile

41 O însemnare din 13 septembrie 1452, ce aparține lui Teodor Agallianos, jurist din Constantinopol, explică oarecum situația: “S-a scris în cel de-al treilea an al domniei lui Constantin Paleologul, care rămâne neîncoronat pentru că Biserica nu are conducător și este foarte în neorânduială din pricina dezordinii și a tulburării stărnite de greșit numita unire” (Donald M. Nicol, *op. cit.*, p. 73).

42 Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în țările române în secolele XVI-XVIII*, București, 2001, p. 51. Autorul consideră că miruirea lui Ștefăniță vodă la 1517 și a lui Petru Rareș la 1527 este sigură, despre Bogdan cel Orb nu este sigur că ar fi fost miruit (*Ibidem*, p. 52). Trebuie să menționăm însă că prima atestare a miruirii nu este neapărat și prima faptică. Doar întâmplător cronicarii vorbesc abia la 1517 despre miruire. Faptul trebuie să fie cu mult mai vechi, astfel încât aceasta este o atestare întâmplătoare, târzie.

43 *DRH, B, I* (1247-1500), p. 17-82 (19 documente folosesc această formulă) și p. 157; Mircea cel Bătrân, precum se știe, încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea era numit domn din mila lui Dumnezeu, iubitor de Hristos etc.

44 *Ibidem*, p. 16.

45 Maria Magdalena Székely, “*Pe Siret, pe Tină, la Doljești*”, în *AILAI*, XXXI, 1994, p. 513; în virtutea argumentelor prezentate, se poate presupune că “bătălia din 12 aprilie 1457 a avut loc în Țara de Jos, în preajma Romanului”.

Țării Moldovei⁴⁶.

Spre sfârșitul secolului al XVI-lea, la 1583, când are loc încoronarea lui Petru Cercel, în Țara Românească, cu mare fast “după cum e obiceiul țării”, închinarea boierilor de la curte, ne spune Franco Sivori⁴⁷, s-a derulat “în vreme de 15 sau 20 zile, [când] s-au înfățișat toți ceilalți nobili pentru a face aceeași supunere”. De asemenea, la încoronarea lui Constantin Șerban din 9 aprilie 1654, în Țara Românească, dregătorii au prestat jurământul cu mâinile pe Evanghelie, apoi au sărutat mâna dreaptă a domnului și poala vesmântului său, procesiune care a durat “până către amiază”, încât, ne spune arhidiaconul Paul de Alep⁴⁸: “noi ne plictisem și ostenisem să stăm în picioare”. Cei rămași au fost amânați pe a doua zi și în zilele următoare. După înscăunarea domnului, au fost “trimiși călărași, adică curieri pentru a vesti în toată țara ridicarea sa în scaun”, încât “puteai să vezi alergând în fiecare zi, timp de patruzeci de zile, mii de oameni”; “multă vreme ostași au continuat să vină să presteze jurământul. La sfârșit toată lumea se plictisise”, și domnul a trimis pe noul serdar în țară pentru “a primi jurământul întregului norod”. Având înaintea ochilor acest tablou al prestării jurământului, cu atât mai puțin vom putea accepta ideea închinării țării, adunate în pripă pe câmpul de la Direptate. Este straniu să se accepte o asemenea idee, aflată în contradicție cu logica istorică, tocmai în recentul tratat de istorie a românilor al Academiei Române, potrivit căruia Ștefan “a fost proclamat domn legiuit al țării de către stările întrunite” pe câmpul de la Direptate, luând “schiptrul” după ce primise ungerea de la mitropolitul Teoctist⁴⁹!

O ceremonie a preluării “schiptrului” în câmp ca moment hotărâtor al preluării puterii nu poate fi posibilă decât din secolul al XVI-lea, când s-a accentuat dominația otomană. Sultanul înmâna noului domn “schiptrul”, adică steagul⁵⁰, ca semn al investirii, așa cum s-a procedat

46 DRH, A, II, (1449-1486), p. 94 și urm. De altfel, există doar trei documente emise de Ștefan cel Mare în 1457: primul, păstrat însă într-o copie în limba germană, este din 12 august 1457 (nr. 64), astfel că primul document original despre care avem știință este din 8 septembrie 1457 (nr. 65); al treilea document este din 13 septembrie 1457 (nr. 66).

47 *Călători străini*, III, p. 9.

48 *Călători străini*, VI, p. 134-137. Domnul este încoronat potrivit ritualului bizantin, fiind dus “în altarul divin” unde îngenunchează iar mitropolitul citește rugăciunea mirungerii, după care, întocmai ca la hirotonosire, preoții zic de trei ori: Vrednic este! Fiind îmbrăcat în haine domnești este condus la jilțul domnesc din biserică, unde toți începând cu mitropolitul, egumenii și dregătorii îi sărută mâna dreaptă.

49 *Istoria românilor*, IV, p. 364.

50 Marcel Romanescu, *Despre schiptru*, în *RIR*, XVI, fasc. III, 1946, p. 294. Autorul studiului neagă așadar existența sceptrului, însă Ilie Minea descrie, după o cronică germană, preluarea puterii de către Vlad Dracul, domnul Țării Românești, care a mers la Nürnberg, la 1431, fiind investit domn printr-o ceremonie, unde “între sunete de surle și trâmbițe i s-a dat de împărat toiagul, ca semn de domnie asupra Țării Românești”. Cronicarul german, Eberhard Windecke, pretinde că o delegație boierească sosise tocmai în acest scop la Nürnberg, să aducă sceptrul, pentru ca împăratul Sigismund să-l acorde noului domn. Însă Ilie Minea ține să precizeze: “n-avem nici un motiv să admitem că o solie anume de boieri munteni a adus toiagul țării” tocmai la Nürnberg: “Socotim însă că toiagul oferit lui Vlad Dracul era insigna investiturii obicinuită în lumea occidentală la instalare unui vasal”. El mai observă existența sceptrului la Dimitrie Cantemir, care la 16 iulie 1711 părăsea Iași luând cu el toiagul de argint al domniei. (I. Minea, *Vlad Dracul și vremea sa*, extras din *CercLst*, IV, 1928, p. 38-39 și nota 2. Radu G. Păun admite existența sceptrului aurit la Mihnea al III-lea, de când avem și primul text autohton al ceremoniei încoronării, fiind scris la 1532, la mănăstirea Zografu, de călugărul Visarion (Radu G. Păun, *Si Deus nobiscum, quis*

la 1562 în cazul lui Despot vodă. Acesta era unul dintre însemnele puterii, alături de coroană și hlamidă⁵¹. Preluarea steagului cel mare de către Ștefan la 12 aprilie 1457, la Doljești, nu a putut constitui la acea vreme momentul hotărâtor al preluării puterii; era doar una din etapele accederii la tron. Legitimarea domnului avea loc numai în urma preluării depline a puterii, adică în urma ceremoniei de ungere din mitropolia țării; abia atunci domnul era recunoscut ca atare. Fără această ceremonie domnul nu exista. Avem precedentul: Constantin al XI-lea Paleolog, împăratul nerecunoscut al Bizanțului întrucât nu se efectuase ceremonia religioasă a ungerii datorită împrejurărilor politice și religioase nefavorabile. Expresia: “și a luat schiptrul Moldovei”, întâlnită în letopisețul de curte, tocmai acest lucru statuează, și este ulterioară evenimentului, din ultima parte a veacului al XV-lea, când, cu siguranță, din porunca domnului s-a rescris scenariul preluării puterii dintr-o nouă viziune, a unui Ștefan împărat investit cu un simbol al puterii de bun început. Dar la 1457 el nu era decât un pretendent care-și încerca sorții de izbândă. Un scenariu conceput ulterior evenimentelor, într-o cronică oficială, întocmită din poruncă domnească, nu putea să arate decât veleitățile imperiale ale lui Ștefan. La 1457 cine să înmâneze steagul către noul domn? Scenariul preluării “schiptrului” de către Ștefan, văzut simbolic ca o preluare a puterii, este ulterior evenimentului, iar în veacurile XVI-XVII cronicarii și-au imaginat evenimentul în viziunea epocii lor, când sultanul înmâna steagul sau sangeacul ca semn al puterii pentru noul domn. În veacul al XVII-lea cronicarul a amplificat la maxim amploarea evenimentului, pentru că nu era vorba de un domn oarecare, ci de “Sveti” Ștefan vodă, intrat în categoria eroilor mitici încă din veacul al XVI-lea, probabil după moartea sa. La 1573, ne spune Maciej Strykowski, “moldovenii și muntenii cântă mereu, la toate adunările lor, pe scripci sârbești, rostind în limba lor: Ștefan, Ștefan voievod, Ștefan, Ștefan voievod a bătut pe turci, a bătut pe tătari, a bătut pe unguri, pe ruși și pe poloni”⁵²; Ștefan era deja un erou civilizator.

Istoriografia românească și-a adus obolul la crearea imaginii de erou mitic a lui Ștefan cel Mare. Nicolae Iorga făcea analogia dintre Ștefan și locul de la Direptate, care ar fi primit acest nume tocmai din cauza marelui act de domnie “dreaptă”⁵³, ignorând părerea lui Mihai Costăchescu întemeiată pe o cercetare serioasă, care arăta că, de fapt, era vorba despre satele stăpânite de Luca Direptate. Iorga a creat, prin urmare, un scenariu comparabil celui din secolul al XVII-lea.

Vechile scenarii ale istoriografiei naționale, printre care și cel propus de Constantin Rezaचेvici, trebuie revizuite din perspectiva logicii istorice. Întrucât Doljeștii se aflau în apropiere de Roman⁵⁴, iar ceremonia încoronării nu se putea celebra decât de Sfintele Paște,

contra nos? Mihnea III: note de teologie politică, în *Național și universal în istoria românilor*, p. 70-73). Acest lucru nu cred însă că ar trebui să presupună inexistența unor texte anterioare.

51 Corina Nicolescu, *Les insignes du pouvoir. Contribution à l'histoire du cérémonial de cour roumain*, în *RESEE*, XV, 2, 1977, p. 233, 236.

52 *Kronika Polska*, în *Portret în cronică*, p. 195.

53 N. Iorga. *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, București, 1966, p. 59.

54 Maria Magdalena Székely, *op. cit.*, p. 516; în concluzie, lupta a avut loc “pe Siret, în Țara de Jos, în satul Doljești de lângă Roman”. Scenariul propus este următorul: s-a trimis vestea victoriei la Suceava iar la aflarea acesteia mitropolitul Teoctist i-a ieșit în întâmpinare pe drumul Sucevii și “în locul în care s-au întâlnit, l-a uns domn. Adică la biserica satului Cozmești, sat care mai târziu avea să se cheme «La Direptate»”, (după numele stăpânului, Direptate). La ceremonie trebuie să fi participat și episcopul de

aceasta trebuie să se fi desfășurat la Suceava, la 17 aprilie 1457, așa cum presupunea C. Cihodaru⁵⁵, sau poate imediat după Paște. Domnul, alesul lui Dumnezeu pe pământ, era un om sanctificat în urma unui ritual care putea avea loc numai într-un spațiu sacru. Să ne gândim că procesiunea care avea loc după încoronarea acestuia în câmp avea tocmai rolul de a invoca divinitatea pentru belșug în roade. Despot vodă a participat la o asemenea procesiune “pentru bucatele câmpului” chiar în ziua încoronării, de Sfântul Gheorghe⁵⁶. O asemenea procesiune impresionantă, a fost cea a lui Constantin Șerban, în joia de după încoronare. Imaginea înfățișată de Paul de Alep este comparabilă cu Intrarea Mântuitorului în Ierusalim: “femeile veneau să-i întindă în fața domnului pânze de in pe care aruncau boabe de grâu, de orz și alte grâne, potrivit datinei lor, pentru că era anul nou și un domn nou”. Altele ”ofereau spice vechi, altele mere, altele pere, altele flori albe, altele ramuri de copac înverzite, [...], altele ouă, altele pește, altele găini, găște, rațe, altele miei, altele iezii, altele împingeau înaintea lui o oaie”⁵⁷. N. Iorga, pe bună dreptate, observa că poporul “aduce [lui Constantin Șerban] un fel de prinos ca la regii patriarhali din antichitate”⁵⁸. Se întrevede în cele scrise de Paul de Alep rolul providențial de regenerator al naturii pe care-l are domnul. Odată cu începerea domniei timpul se reînnoiește iar roadele câmpului vor fi îmbelșugate. Timpul era perceput ca fiind într-o perpetuă regenerare, ciclică, în culturile arhaice. Creștinismul nu a făcut decât să-și substituie această percepție.

Așadar, este de mirare faptul că istoricii cu imaginație, precum Nicolae Iorga, nu au legat încoronarea lui Ștefan cel Mare de Paștele anului 1457! Imaginea de erou mitic⁵⁹ a domnului nu ar fi avut decât de câștigat, iar în acest context încoronarea ar fi fost asociată imaginii christice, a timpului înnoitor, a regenerării lumii după o lungă perioadă întunecată de haos creat de luptele fratricide între urmașii lui Alexandru cel Bun.

Roman, ceea ce ar explica proporțiile daniei de la 12 aprilie 1458.

55 C. Cihodaru, *Cu privire la localizarea unor evenimente din istoria Moldovei: Hindău, Direptate, Crăciuna și Roșcani*, în *AIILAI*, XIX, 1982, p. 628. “Ceremonia ungerii nu a putut avea loc chiar imediat după victorie, ci cu câteva zile mai târziu, și aceasta din motive religioase. Ea s-a putut săvârși abia la 17 aprilie 1457, dată la care cădea Paștele în acel an”.

56 *Călători străini*, II, p. 155.

57 *Călători străini*, VI, p. 141.

58 N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Adrian Angheliescu, București, 1981, p. 242-243.

59 Încă de la 1758 cuvântul de îngropare rostit de arhimandritul Vartolomei Măzăreanu de la Putna, la dezgroparea osemintelor marelui voievod, contura imaginea unui erou mitic, desprins din vechile legende: “somnia nu-l ținea, odihna nu-l încâlția, zbura ca pasărea [...] viața nu cruța, cu sabia în mână pe însăși moartea înfrunta! Așadar, cu picioarele de-a pururi pe piatra ajutorului de sus, măselele vrăjmașilor săi zdrobia”. “Care voievod mai multe războaie a avut? Care domn mai mari biruințe a făcut, și aceste în deosebite vremi și locuri, cu deosebite neamuri? Ca fulgerul de la Răsărit la Apus a străluminat; [...] Marturi sunt toate neamurile de prin prejur, care ascuțișul sabiei lui au cercat! Întru aceste cuvinte ce am zis, nu ați cunoscut chipul viteazului ce plângem?” (N. Iorga, *Cuvântări de înmormântare și pomenire (din veacul al XVI-lea până la 1850)*, Vălenii de Munte, 1909, p. 30 și 35).

12 AVRIL 1457 : UN PROBLÈME DE LOGIQUE HISTORIQUE

Résumé

Le couronnement d'Etienne le Grand dans la plaine de Direptate pendant le printemps de l'année 1457, le 12 avril, constitue un leit-motif de l'historiographie roumaine. L'image du couronnement apparaît dans les chroniques du XVIème siècle, et dans la chronique attribuée à Grigore Ureche, datant du XVIIème siècle. Pénétrant pourtant dans la mentalité de l'époque médiévale, nous nous interrogeons : est-il possible de couronner, d'effectuer la cérémonie d'onction, d'investissement d'un Prince régnant, c'est-à-dire une cérémonie tout-à-fait religieuse en plein air ? Evidemment non. Le rituel religieux du couronnement ne pouvait avoir lieu qu'à l'intérieur de l'église. Constantin Cibodaru montrait dès 1982 que toujours pour des motifs religieux, un tel cérémonial aurait pu être organisé seulement après la lutte de Doljesti, c'est-à-dire lors des Pâques, le 17 avril 1457. Pourtant, dans le « nouveau » traité d'histoire de l'Académie Roumaine, paru en 2001, ce cliché, déjà ancien, concernant le couronnement d'Etienne le Grand en plein air, acclamé par les boyards, s'est perpétué, la nouvelle vision mentale sur le Moyen Age - en tant que complètement religieux à l'intérieur duquel chaque geste constituait un rituel, étant apparemment étrangère aux auteurs du traité. Confrontant le problème du couronnement à d'autres sources documentaires, nous arrivons, inévitablement, à la conclusion de C. Cibodaru : le couronnement ne saurait être effectué qu'à l'intérieur de l'église, éventuellement le jour de la célébration de la Résurrection de Jésus Christ, le dimanche d'après le 12 avril 1457.

* La baza acestui material se află discuțiile pe marginea studiului lui Constantin Rezachevici, publicat în 1992 (*A fost Ștefan cel Mare "ales" domn în aprilie 1457? Un vechi "scenariu istoric": de la "tradiția" imaginară la realitate*), într-un seminar al d-lui Ștefan S. Gorovei, din cadrul masteratului despre ideologia puterii în Evul Mediu împreună cu colegii Constantin Crăescu și Leonard Dragomir.